

de kloof tussen droom en daad het dynamisch principe is van onze eigen 'zielsarbeid'.

Elke bloeiende cultuur is in overspel verwekt

Ik sta wat langer stil bij Kristeva's *De vreemde deling in onszelf*, omdat het een licht werpt op twee tegenstrijdige vaststellingen bij de politieke shock-toestand na 24 november 1991: het stemgedrag zelf, d.w.z. de bereidheid van een half miljoen kiezers om lucht te geven aan hun zwartste sentimenten, hun afkeer voor wat vreemd is of er vreemd uitziet, én de verwarde reacties van weldenkend Vlaanderen, dat zich haast om te zeggen dat het haar schuld niet is, dat zij altijd integer en authentiek was en dat dit vooral niet mag veranderen - ook dat is afkeer voor het vreemde, nl. voor de maatschappelijke lelijkheid, die in de verkiezingsuitslag naar boven kwam. En tot dit weldenkend Vlaanderen behoren, tot nader order, ook toonaangevende kunstenaars. Zij klampen zich vast aan hun individuele identiteit, weigeren de contradicties in hun eigen ziel naar boven te halen, waar zeker de Europese cultuur (maar misschien nog veel meer de Arabische, waar Europa haar Renaissance aan te danken heeft) precies haar 'verlichte waarden' heeft ontwikkeld door de absolute zekerheid omtrent haar identiteit op te geven.

Het cultureel relativisme van o.a. een Montaigne is een cruciale verworvenheid van het historische Humanisme. Europa is een bastaarddochter van de wereldgeschiedenis, net zoals elke andere bloeiende cultuur in overspel verwekt - het alternatief is incest, biologische en culturele degeneratie. Zoals Ernesto Sabato opmerkt, in een artikel over de absurde vraag naar de 'ware' identiteit van de Ibero-Amerikaan (maar de vraag is voor de Europeaan even absurd): "Ik sprak over byzantinisme, want deze valse dilemma's herinneren ons aan de beroemde controverses waarbij men zich afvroeg hoeveel graankorrels er nodig waren om een hoop te maken. Een vals probleem, dat ernstiger wordt als er menselijke wezens aan te pas komen, en niet enkel simpele graankorrels; niets dat met mensen te maken heeft, is zuiver in zijn essentie, alles dient zich aan als onveranderd gemengd, complex, onzuiver. De zuiverheid bestaat slechts in het platoonse koninkrijk van de ideale objecten: driehoek, rechthoek of logaritme. Wanneer we teruggaan in de tijd, dan kunnen we nergens halt houden op onze zoektocht naar de illusoire identiteit." De parameters waarmee we de waarde van de Europese culturele en artistieke 'prestaties' kunnen aflezen - in de mate dat zoiets überhaupt mogelijk is - hebben niets met 'zuiverheid' of 'authenticiteit'. Dat vernieuwende stromingen in de kunst, en in het theater met name, zich op 'authenticiteit' beroepen om hun kunstwerk te vergelijken met de verstarde codes (die, in deze redenering, niet authentiek zijn) heeft als enig resultaat spraakverwarring, misplaatste superioriteit en zelfmystificatie. Er ontstaat een bijna

even pijnlijk gevoel als bij de 'Kulturkampf' van de nieuwe bruinhemden. De vraag of de kunst nog een actieve politieke betekenis kan hebben, is in zo'n context natuurlijk helemaal op de achtergrond terechtgekomen.

De burgerzin van de kunstenaar

In het laatste nummer van *Toneel Theatraal* voeren enkele auteurs een debatje over de utopische functie van de kunstenaar en zijn (avantgardistisch) project: dat is hier niet meer relevant, het enige dat, naar mijn gevoel, nog telt is de 'normale' democratische burgerzin van de kunstenaar - de bescheidenheid waarmee hij zichzelf een plaats toekent in het maatschappelijke landschap, dat, als het er fraaier uitziet, niet in de eerste plaats aan hem te danken is, hoe graag hij dat ook doet geloven. Kunst en kunstbedrijf is niet slechter, maar zeker ook niet beter dan de rest van de samenleving - wat geldt voor de politiek, is ook waar voor de kunst. Misschien is dat een element in de 'hautaine' houding van de kunstenaar (én critici) tegenover het 'gesjoemel': de cultuurmanagers - of ze nu in traditionele bastions of in vernieuwende centra actief zijn - regelen de zaken vaak op een even cynische manier als dat in het politieke milieu gebruikelijk is. Maar kunstenaars willen dit niet weten, ze zijn er te afhankelijk van, het is comfortabeler de eigen 'authenticiteit', de 'waarheid van het moment' te koesteren. Critici mogen hen die ijdelheid niet aanpraten: alleen een benadering die geen misplaatst respect heeft voor het 'unieke' van de kunstenaar, kan een evenwichtige dialoog, een appel op democratische verantwoordelijkheidszin, kan een intellectueel en artistiek klimaat creëren dat anti-democratische schokgolven beter weet op te vangen.

Klaas Tindemans

Naschrift: de titel is de beginregel van een gedicht van Hugo Claus, uit Tancredo Infrasonic.